

Den finansielle Udvikling i de sønderjydske Landsdele før, under og efter Krigen.

Blandt Bilagene til den sønderjydske Realkreditkommissions Betænkning af 4. Marts 1926 findes en Redegørelse for den finansielle Udvikling i de sønderjydske Landsdele før, under og efter Krigen med særligt Henblik paa Realkreditforholdene, som frembyder særlig Interesse, fordi der i Redegørelsen paa Grundlag af et omfattende Materiale gives en Fremstilling af, hvorledes Krigen og Genforeningen har indvirket paa vort Hovederhverv, Landbrugets økonomiske Stilling. Redegørelsen, der er udarbejdet af Amtmand Kr. Refslund Thomsen under Medvirkning fra forskellig sagkyndig Side, gengives efterstaaende med Amtmandens Samtykke.

For at komme til Klarhed over det Spørgsmaal, som det er Kommissionens Opgave at undersøge, vil det formentlig være af Interesse at have Rede paa, hvorledes Gældsforholdene indenfor Landbruget i Nordslesvig specielt Prioritetsgælden, har udviklet sig under de store økonomiske Omvæltninger, som var en Følge af Krigen og Genforeningen.

Ved Aarhundredskiftet begynder en økonomisk Opgangstid, navnlig for vor Landsdels Hovederhverv, Landbruget. Det stigende Udbytte genopliver Drif-

tigheden efter Firsernes og Halvfemsernes Stagnation, og dette i Forbindelse med den fornyede Tilgang af Landboudom skaber en forøget Efterspørgsel efter Landejendomme. De stigende Ejendomspriser af føder atter en forøget Gældsstiftelse, som delvis hidrører fra Ejendomsoverdragelser, men for en væsentlig Del fra Laan til Iværksættelse af Fremskridt og Forbedringer i Driften. De sidste Aar før Krigen er en udpræget Byggetid, og samtidig sker der en betydelig Udvidelse af Besætningerne og en gennemgribende Forbedring af Jordkulturen.

Den hjemlige Opsparing kunde ikke stille de her til fornødne Kapitaler til Raadighed. Den aarlige Tilvækst i de nordslesvigske Pengeinstituters Indskudsmidler beløb sig til 5—6 Millioner Mark, hvoraf noget over Halvdelen falder paa Sparekasserne. Men medens Bankerne var i Stand til at løse deres Opgave uden i nævneværdig Grad at lægge Beslag paa fremmed Kapital, formaaede Sparekasserne ikke at tilfredsstille den stærke Efterspørgsel efter faste Laan fra Landbrugets Side. Til Dækning af det nordslesvigske Landbrugs Realkreditbehov krævedes derfor betydelige Kapitaltilførsler sydfra.

Den største Rolle i denne Forbindelse spiller de to Landkreditforeninger i Kiel: »Landschaftlicher Kreditverband für die Provinz Schleswig-Holstein« og »Schleswig-holsteinische Landschaft«. »Kreditverband« var oprettet i 1882 paa nordslesvigsk Initiativ, og endnu ved Krigens Udbrud havde denne Forening langt den største Del af sit Udlaan i de fire nordslesvigske Kredse. I de sidste Aar før Krigen fik ogsaa »Landschaft« en ret betydelig Tilgang af Laan fra Nordslesvig.

**Kreditforeningslaan i nordsles-
slesvigske Landejendomme:¹⁾**

Kreditforeninger	Ultimo 1909 Mill Mk.	Ultimo 1911 Mill. Mk.	Ultimo 1914 Mill. Mk.
Kreditverband	35,1	38,4	54,—
Landschaft	?	16,1	27,—
<hr/>			
Tilsammen:	?	54,5	81,—

Desuden indestod i nordslesvigske Landejendomme Laan fra Hypotekbanken »Preussische Zentralbodenkreditaktiengesellschaft« i Berlin, Sparekasser i Holsten, Westfalen og Hannover og enkelte tyske Stiftelser og Forsikringsselskaber samt Rente-gæld henholdsvis Laan i nordslesvigske Renteejendomme fra Rentebanken i Stettin, Höfebank i Kiel og Landbrugministeriet. Hvor store Midler disse Institutioner med Domicil sydfor den nuværende Grænse har stillet til Raadighed for Realkrediten i Nordslesvig, lader sig ikke med Sikkerhed oplyse. Deres samlede Beløb ved Krigens Udbrud anslaaes skønsmæssig til 20 Millioner Mark.

De Laanekapitaler, som sydfra tilflød det nordslesvigske Landbrug, anvendtes for en ikke ringe Del til Indfrielse af Pantegæld til hjemlige Sparekasser og private Kreditorer og bidrog saaledes til en Forøgelse af de nordslesvigske Pengeinstitutters Virkemidler og en Forskydning i Sparekassernes Udlaan fra I. til II. Prioritet.

Gennem Nordslesvigsk Kreditforening, som oprettedes i 1910 med en indbetalt Stamkapital af 830,000

¹⁾ Tallene omfatter ogsaa Udlaanet i Tønder Sønder-Amt, derimod ikke i den Del af Flensborg Amt, som kom til Danmark.

Mark, tilførtes der desuden Landsdelen nogen Kapital nordfra, som anbragtes mod II. eller III. Prioritet i Landejendomme for at hjælpe unge, uformuende danske Landmænd i Vej. I samme Retning virkede en Del af de danske Sparekasser, som derved gjorde en værdifuld Indsats til Løsning af en betydningsfuld national og social Opgave.

I de sidste 10 Aar før Krigen fandt ogsaa de smaa Andels-Spare- og Laanekasser, som tilhørte »Verband der schleswig-holsteinischen landwirtschaftlichen Genossenschaften« i Kiel, en ret betydelig Udbredelse, navnlig i Aabenraa og Sønderborg Amter. Derved paaførtes der de gamle Sparekasser en Konkurrence om Sparemidlerne, som yderligere skærpedes derved, at Bankerne og de kommunale Kredssparekasser ved Oprettelse af Filialer og Agenturer søgte at drage Kapitalen til sig, samt ved Bankernes Rentepolitik.

Af fremmede Midler er endnu at nævne, hvad de i Nordslesvig oprettede Filialer af tyske Banker med Domicil sydfor den nuværende Grænse skyldte til Hovedsædet. Schleswig-holsteinische Bank i Husum havde i 1914 5, Westholsteinische Bank i Heide (nu Altona) 2 Filialer i Nordslesvig.

Filialer af	Indskud		Gæld til Hovedsædet		Tilgodehavende hos Hovedsædet	
	Ult. 1913 1000 Mk.	Ult. 1914 1000 Mk.	Ult. 1913 1000 Mk.	Ult. 1914 1000 Mk.	Ult. 1913 1000 Mk.	Ult. 1914 1000 Mk.
Schl.-Ho st. Bank og Westholst. Bank	12.120	16.407	5.616	3 882	108	671

Tilsvarende Oplysninger om Schlesw.-holsteinischer Bankvereins Filial i Tønder har det des-

værrer ikke været muligt at fremskaffe, og det er heller ikke bekendt, hvad Den tyske Rigsbank skyldte eller havde tilgode i Nordslesvig i 1914.

Bevægelsen i de nordslesvigske Pengeinstitutters Indskudsmidler før og under Krigen fremgaar af følgende Tal:

Indskud i nordslesvigske Pengeinstituter.

Ultimo	Sparekasser	Hjemlige	Filialer af to	Andels-
	Mill. Mk.	Banker	tyske Banker	kasser
		Mill. Mk.	Mill. Mk.	Mill. Mk.
1905	63,8	14,4		1,3
1906	66,2	16,3		1,7
1907	68,7	18,3		2,2
1908	72,1	19,0		2,4
1909	75,1	20,8		2,8
1910	ca. 79,0*)	23,4	?	3,4
1911	- 82,0	26,8	?	4,2
1912	- 85,0	29,0	?	?
1913	- 86,0	30,2	12,1	?
1914	- 89,0	33,0	16,4	?
1915	- 98,0	43,5	19,6	?
1916	- 108,0	49,7	26,8	?
1917	- 127,0	67,0	35,0	?
1918	- 152,0	87,0	44,9	?
1919	- 182,0	186,0	100,7	?
1920	- 213,0	230,0		?

Ved Verdenskrigens Udbrud kan Stillingen paa det nordslesvigske Kapitalmarked herefter opgøres saaledes:

*) Fra 1909 er Tallene for Sparekassernes Vedkommende udfundne ved Beregning paa Grundlag af en Undersøgelse af 26 større Sparekasser, som repræsenterer 87 pCt. af Indskudskapitalen.

Hjemlige Midler.

Pengeinstituter	Indskud Mill. Mk.	Indbetalt Grundkapi- tal og Reserver Mill. Mk.	Til- sammen Mill. Mk.	Frem- mede Midler Mill. Mk.
Nordsl. Sparekasser....	ca. 88	ca. 7	ca. 95	—
„ Andelskasser ..	„ 7	—	„ 7	ca. 1
„ Banker	„ 33	„ 6	„ 39	„ 1
„ Kreditforening.	—	„ 1	„ 1	„ 2
„ Filialer af tyske Banker	„ 15	—	„ 15	„ 5
Kreditforeninger i Kiel	—	—	—	„ 80
Hypotekbank i Berlin, tyske Sparekasser osv.	—	—	—	„ 20
	ca. 143	ca. 14	ca. 157	ca. 109

Af fremmede Midler var med en rund Sum 100 Millioner Mark anbragt mod Hypotek i Landejendomme i Nordslesvig. Derimod er det ikke bekendt, hvor stor en Del af de hjemlige Pengeinstitutters Virkemidler Landbruget har lagt Beslag paa; men man skønner, at det vil være et lignende Beløb som de fremmede Midler, ca. 100 Mill. Mk., hvoraf henvend Halvdelen var Hypoteklaan fra Sparekasserne og Nordslesvigsk Kreditforening.

For 22 større Sparekasser, for hvilke der foreligger Oplysninger om Udlaanet mod Hypotek i fast Ejendom, udgjorde Hypoteklaanene ca. 80 pCt. af Indskudskapitalen:

Ultimo	Samlet Indskud Mill. Mk.	Udlaan mod Hypotek Mill. Mk.	Udlaan mod Hypotek i pCt. af saml Indskud pCt.
1913	68,0	54,4	80,0
1914	70,2	55,8	79,5

Gaar man ud fra, at Forholdet mellem Indskud og Hypoteklaan er det samme for de øvrige Sparekassers Vedkommende, skulde altsaa 80 pCt. af de nordslesvigske Sparekassers samlede Indskud i 1914 eller ca. 70 Millioner Mark have været udlaant mod Pant i fast Ejendom og deraf formentlig godt 40 Millioner i Landejendomme.

Hertil kommer endnu de private Midler, som indestod i Landejendomme, hovedsagelig Restkøbesummer og Arveparter. Det er meget betydelige Kapitaler, der her er Tale om; men det er vanskeligt at danne sig et paalideligt Skøn over Størrelsen af disse Behæftelser. Bankdirektør Hübbe anslaaer det samlede Beløb af private Hypoteker i Nordslesvig incl. Laan fra Kirkekasser, Stiftelser, Legater osv. til 80—100 Millioner Mark. En Undersøgelse af Grundbøgerne for 16 Landsogne, spredt over hele Nordslesvig, og for 3 Gader i en nordslesvigsk Købstad har givet følgende Resultater:

	Pantegæld pr. 31. December 1914					
	1702 Landejendomme i 16 Landsogne		571 Huse		157 Købstad- ejendomme	
	Mill. Mk.	pCt	Mill. Mk.	pCt	Mill. Mk.	pCt
Kreditforeningerne i Kiel	11,62	38	—	—	—	—
Andre Institutioner sydfor den nuvæ. Grænse	2,18	7	0,05	3	0,15	4
Nordsl. Sparekasser og Andelskasser..	4,84	16	0,55	36	1,35	36
Nordsl. Banker og Bankfilialer (for Størstedelen Sik- kerhedshypoteker)	1,55	5	0,13	9	0,36	9
Andre hjemlige In- stitutioner og pri- vate Midler.....	10,40	34	0,80	52	1,91	51
	30,59	100	1,53	100	3,77	100

Med Hensyn til Behæftelsen af Landejendomme er at bemærke, at Gælden til Kreditforeningerne var relativt større i Haderslev Amt end i de øvrige nordslesvigske Amter, medens paa den anden Side Sparekasserne gjorde sig forholdsvis stærkest gældende som Realkreditinstitutter i Sønderborg Amt.

Kreditforeningslaan i Landejendomme i Nordslesvig ultimo 1911		
	Mill. Mk.	Forholdstal
Haderslev Amt	28,9	53
Aabenraa Amt	7,2	13
Sønderborg Amt.....	6,5	12
Tønder Amt.....	11,9	22
	54,5	100

Prioritetsgæld i Landejendomme i 7 Sogne i Haderslev og 3 Sogne i Sønderborg Amt ultimo 1914				
	Haderslev Amt		Sønderborg Amt	
	Mill. Mk.	pCt.	Mill. Mk.	pCt.
Kreditforeningerne i Kiel...	6,10	45	2,43	29
Andre Institutioner sydfor den nuværende Grænse...	0,93	7	0,33	4
Nordslesvigske Sparekasser og Andelskasser	1,30	10	2,20	27
Nordslesvigske Banker og Bank-Filialer	0,66	5	0,44	5
Andre hjemlige Institutioner og private Midler	4,39	33	2,91	35
	13,38	100	8,31	100

For saa vidt, som man tør drage Slutninger fra dette Materiale til hele Landsdelen, har de private

Hypoteker før Krigen udgjort en Tredjedel af den samlede i Landejendomme indestaaende Gæld og Halvdelen af Pantegælden i Købstadejendomme og Huse paa Landet. Den indprotokollerede Gæld til Bankerne, mest i Form af Sikkerhedshypoteker, fordeles sig ligeledes jævnt paa de forskellige Amter, nemlig med 5 pCt. for Landejendomme og 9 pCt. for Købstadejendomme og Huse paa Landet. Med Hensyn til Kreditforeninger og andre Institutioner med Domicil sydfor den nuværende Grænse er der derimod en ret betydelig Forskel at notere, idet Laanene fra disse Institutioner i Haderslev Amt udgør over Halvdelen af den paa Landejendommene indprotokollerede Gæld, men kun en Tredjedel i Sønderborg Amt. Her falder til Gengæld godt en Fjerdedel af den samlede Pantegæld paa Sparekasserne mod kun en Tiendedel i Haderslev Amt.

Det nordslesvigske Landbrugs samlede Prioritetsgæld kan herefter omtrentlig opgøres saaledes:

Hypoteklaan sydfra	ca. 95 Mill. Mk.
Nordslesvigske Sparekasser og Andelskasser	- 40 » »
Nordsl. Banker og Bankfilialer	- 10 » »
Andre hjemlige Institutioner og private Midler	- 75 » »
<hr/>	
Ialt ca. 220 Mill. Mk.	

Krigen gjorde en brat Ende paa den blomstrende økonomiske Udvikling, som karakteriserer de sidste Fredsaar.

Det første Krigsaar bragte ingen væsentlige Forskydninger i det nordslesvigske Landbrugs Økonomi.

Den rige Høst, som stod paa Markerne i August 1914, blev bjerget og Driften holdt i Gang. Selv om det skortede paa Driftsledere og Arbejdere, havde Landbruget i Kvinderne og de gamle og helt unge Mænd og Børnene en Reserve af Arbejdskraft, som gjorde nogenlunde Fyldest, og Jorden var gennemgaaende i en saa god Gødningskraft og Renhedstilstand, at den kunde give Udbytte ogsaa uden tilstrækkelig Behandling og Gødskning.

Man kom saaledes, tvunget af Omstændighederne, ind paa en Rovdrift, som efterhaanden forvandlede en Del af de i Jorden nedlagte Kapitalværdier til Pengekapitaler, og denne Udvikling fremskyndedes ved, at det til Opretholdelse af Folkeernæringen blev nødvendigt at gøre Indgreb i Besætningerne og Produktbeholdningerne, og at der hverken stod indført Kraftfoder eller Kunstgødning til Raadighed. Allerede paa et tidligt Tidspunkt blev Svinebesætningerne meget stærkt reducerede, og eftersom Tiden gik, tyndede Tvangsafleveringerne ogsaa slemt ud i Kvægbesætningerne.

Denne Mobilisering af Realværdierne afspejler sig i de nordslesvigske Pengeinstitutters Regnskaber. I det første Krigsaar er der ingen nævneværdige Forandringer at spore, Opgørelserne pr. ultimo 1914 udviser i det store og hele kun normal Tilgang i Indskudsmidlerne. Men fra 1915 sætter den begyndende Likvidation sit Præg paa Sparekassernes og navnlig Bankernes Regnskaber.

Da Priserne paa Levnedsmidler blev holdt nede paa et Niveau, som ikke levnede Landbruget nogen Fortjeneste, men nærmest gjorde den almindelige Drift urentabel, kan man gaa ud fra, at den stærke

Stigning i Pengeinstituternes Indskud under Krigen ganske overvejende skyldes Mobiliseringen af de i Landbruget bundne Realkapitaler. Kun de forholdsvis faa Landmænd, som slog ind paa Dyrkningen af Grøntsager eller underhaanden solgte Levnedsmidler til Aagerpriser, profiterede af Krigsforholdene. Først mod Krigens Slutning, da den almindelige Moral slappedes og Pengene sank i Værdi, faar den stedse stigende Strøm af Indlaan i Sparekasser og Banker delvis Karakteren af Krigsgevinst og Inflationsværdier. I hvilket Omfang dette er Tilfældet, er det selvfølgelig umuligt at paavise.

Ogsaa indenfor Handel og Haandværk foregaar der i Krigsaarene en tilsvarende Udvikling. Driftskapitalen gøres flydende, idet Varebeholdningerne svinder og efterhaanden forvandles til Penge. Man skal dog ikke komme ind paa en nærmere Udredning af disse Forskydninger, dels fordi Forholdene ligger meget forskelligt fra Branche til Branche og dels fordi det, udtrykt i Penge, formentlig ikke betyder nær saa meget, som den tvungne Rovdrift indenfor Landbruget.

Hvorledes anvender Landbruget nu de betydelige Pengemidler, som bliver disponible? Størstedelen gaar enten direkte eller ad Omveje ind i Pengeinstitutterne som Indskud, derimod ikke, som man kunde være tilbøjelig til at antage, som Afdrag paa Gæld. Bønderne har aabenbart villet holde de frigjorte Kapitaler disponible til Genrejsning af Driften efter Krigens Slutning.

I 18 større Sparekasser, for hvilke der foreligger fuldstændige Oplysninger fra 1913 til 1920, har Bevælgelsen paa de forskellige Konti været saaledes:

Ultimo	Indskud Mill. Mk.	Udlaan mod Hypotek Mill. Mk.	Udlaan mod Gældsbevis Mill. Mk.	Banktil- godehavende Mill. Mk.
1913	61,7	50,0	10,4	0,7
1914	63,7	51,3	10,8	1,2
1915	70,5	51,4	12,6	3,8
1916	79,3	48,5	15,8	6,1
1917	89,4	46,4	20,4	8,8
1918	104,2	44,4	25,5	13,5
1919	125,1	20,3	31,5	46,5
1920	148,4	7,3	33,3	77,3

Indtil Udgangen af 1918 er der en langsom Nedgang i Udlaanet mod Hypotek, men en stærk Stigning i Udlaan mod Gældsbevis. Dette sidste maa ikke opfattes som Udtryk for en stigende Laanetrang i Befolkningen, men skyldes særlige Forhold, navnlig Laan til Kommuner. De løse Gældsforhold afvikles efterhaanden, Købmændenes og Haandværkernes Bogfordringer gaar ind, og ogsaa disse Penge havner, da de kun i ringe Grad kan finde Anvendelse i Forretningen, i Pengeinstitutterne. Man mener ogsaa, at en Del Landmænd allerede i Krigens Tid har begyndt at opkøbe Kieler-Pantebreve til Dækning af deres Kreditforeningssgæld uden dog at benytte dem til Indfrielse af Laanet.

Efter Vaabenstilstanden skifter Billedet atter.

Markinflationen og Udsigten til Genforening med Danmark stillede Erhvervene og Pengeinstitutterne overfor nye Problemer, som der maatte tages Stilning til.

Aaret 1919 karakteriseres ved en hidtil ukendt Pengerigelighed, som driver Indskudene i Sparekasser og Banker op i fantastiske Højder. Denne Over-

flod af Penge skyldes dels det stærkt stigende Prisniveau, dels Valutatransaktioner. Nu afvikles ogsaa den faste Gæld baade til Kreditforeninger, Sparekasser og private Kreditorer. Midlerne hertil laanes for en væsentlig Del hos Banker i det gamle Land, og derfor tager Likvidationen af de faste Gældsforhold først Fart i Grænseegnene for derefter at brede sig til hele Landsdelen. I mange Sparekasser indfries over to Tredjedele af Hypoteklaanene i Løbet af et Aar, og samtidig var de private Kreditorer, som fik deres Laan tilbagebetalt, henviste til at sætte Pengene i Sparekasser og Banker.

Overfor denne enorme Tilgang af Kapital, som yderligere øgedes ved Kapitalflugten sydfra, maatte de nordslesvigske Pengeinstituter se sig om efter nye Anbringelsesmuligheder. Allerede i de sidste Krigsaar havde Sparekasserne maattet indsætte en ikke ubetydelig Del af deres disponible Midler paa Folio i Bankerne, og efter Vaabenstilstanden antager Sparekassernes Indlaan i Bankerne et saadant Omfang, at disse hen paa Sommeren 1919 nægter at modtage flere Penge. Sparekasserne maa derfor ligesom Bankerne lade deres overskydende Midler gaa sydpaa som Indskud i tyske Storbanker eller anbringe dem som Laan til tyske Kommuner eller i tyske Værdipapirer.

Det er let nok at se nu, at denne forcerede Likvidation af Gældsforholdene, som for en væsentlig Del foregik ved Hjælp af Kronelaan, har været meget uheldig, og Sparekasserne og Bankerne gjorde allerede paa et tidligt Tidspunkt Forsøg paa at hæmme denne Trafik eller i hvert Fald begrænse den til Indfrielse af Pantegæld til tyske Pengeinstitutter, dels af Hensyn til de Vanskeligheder, den beredte Penge-

institutterne, dels med en fremtidig Valutaregulering for Øje. Men naar man sætter sig ind i Grundejernes Stilling og betænker, at det var den almindelige Mening, at Marken vilde rette sig igen, naar Forholdene atter blev normale i Tyskland, kan man ikke fortænke de nordslesvigske Bønder i, at de søgte at udnytte den lave Markkurs til Konvertering af deres Gæld. Frygten for en almindelig Valutaregulering paa Debitorenes Bekostning har ligeledes virket som en Spore til hurtigst muligt at bringe de gamle Gældsforhold ud af Verden. Man kan derfor forstaa, at Bønderne indlod sig paa disse Transaktioner. De har ikke søgt Spekulationen, men er bleven drevet ind i den. Der var forøvrigt ikke mindre Spekulation og Risiko ved at vente end ved at handle. De Markejere, som i Tilid til Markkursens Stigning eller en Valutaregulering til Pari har ladet deres Mark staa hen, har haft endnu mindre Glæde af deres Passivitet end Grundejerne af deres Hastværk med at faa Kronelaan.

Den Valutaregulering, vi fik i Henhold til Lov Nr. 297 af 28. Juni 1920, svarede ikke til Markkreditorenes Forventninger. Navnlig ansaa man det for en stor Uretfærdighed, at Debitorerne fik Lov til at beholde den Gevinst, som de havde paa Kreditorernes Bekostning. Men under Indtryk af de følgende Aars økonomiske Udvikling lader Kravet om Skadesløsholdelse af Kreditor ved Debitor sig ikke opretholde, og selv Hovedtalsmanden for Markejernes Krav, Hr. Direktør Hübbe, maa i Dag indrømme, at Grundejerne, som Forholdene har udviklet sig, ikke vilde have kunnet bære denne Byrde. Herom hedder det i Haderslev Banks Jubilæumsskrift: »Set fra et økonomisk Standpunkt vilde Debitor i de fleste Tilfælde sikkert

heller ikke mere være i Stand til at holde Kreditor skadesløs, da en meget stor Procentsats af Grundejerne i Mellemtiden har faaet saa store Hæftelser paa Ejendommene, at en Tillægsbelastning af den her nævnte Art vilde trykke dem fuldstændig i Knæ«.

Det maa derfor hilses med Taknemlighed, at Staten paatog sig hele Byrden ved Valutareguleringen. Denne tilførte Landsdelen $44\frac{1}{2}$ Million Kroner i Kapitalerstatning og aarlige Rentetilskud til en Kapitalværdi af 14 Millioner Kr. En betydelig Del af Kapitalerstatningen indgik som Indskud i de sønderjydske Banker, der som Følge af, at Staten havde stillet anselige Kronebeløb til deres Raadighed, straks havde kunnet begynde en betydelig Udlaansvirksomhed, medens Sparekasserne var fuldstændig lammet efter Markmiseren.

Nu bagefter kan man ligeledes se, at det var en Fejl, hvad der dengang blev anset og paaskønnet som en særlig Begunstigelse, at Ansøgerne om Valutagodtgørelse fik Lov til at beholde deres Mark til en Kurs af $7\frac{1}{4}$. Da saa godt som alle disse Markkapitaler er bleven værdiløse, er der alene paa denne Konto tabt 15—20 Millioner Kroner. Og paa samme Maade gik det med Størstedelen af de øvrige Markformuer i Sønderjylland. Folk kunde ikke blive rede til at skille sig af med dem, medens de endnu havde nogen Værdi, og endda daarligt nok bekvemme sig til at benytte dem til Betaling af Gæld. Dertil vilde man hellere laane Kroner i det gamle Land.

De fleste Kronelaan er stiftede paa en Tid, da Kursen var mellem 30 og 40. De blev optaget i kongerigske Banker, ganske overvejende mod Veksel og ved Medvirkning af sønderjydske Pengeinstituter,

som endosserede Vekslerne. For at tilvejebringe en Oversigt over Omfanget af disse Laan foretog »Udvalget for Afhjælpning af de med Kronemøntens Indførelse i Sønderjylland forbundne Vanskeligheder« i Januar 1920 en Undersøgelse, som gav følgende Resultat:

Kronelaan ultimo 1919.

	134 Banker og Sparekaasser Mill. Kr.	211 Banker og Spare- kasser Mill. Kr.	66 Banker og Sparekasser Mill. Kr.
Veksler.....	32,38	0	ingen Oplysn.
Kassekredit.....	2,77	0	»
Laan mod Kaution ell. Haandpant.....	5,68	0	»
SamletLaanesum...	40,83	0	

Renten incl. Provision var, for saa vidt som den er oplyst, gennemgaaende $7\frac{1}{2}$ —8 pCt. p. a. Men blandt de Pengeinstituter, som ikke har givet Oplysninger, vil der findes adskillige Banker, navnlig i Nærheden af Grænsen, som har taget indtil 12 pCt. Desuden blev der optaget Kronelaan hos Privatfolk, delvis til Aagerrenter.

En stor Del af de Kapitaler, som ved Krigstidens Rovdrift var unddraget Landbruget, er ved Markens Sammenbrud gaaet tabt, og Genrejsningen og Omlægningen af Driften efter Genforeningen krævede saa stort et Arbejde og slugte saa store Summer, at der derved paaførtes Landbruget en betydelig Forøgelse af dets ved Konverteringen fra Mark til Kroner stærkt reducerede Gæld. I samme Retning virkede en hel Række af uheldige Omstændigheder. Genforeningen trak længere ud, end man havde regnet med. Der

løb derfor store Vekselrenter paa Kronelaanene. Kurserne paa slesvig-holstenske Pantebreve blev ved den stærke Efterspørgsel fra Nordslesvig til Indfrielse af Kreditforeningslaanene drevet op i en Kurs af 120, og da de danske Kreditforeninger i August 1920 begyndte at optage Virksomheden i Sønderjylland, stod Kurserne paa deres Obligationer i 75. Bestræbelserne for at bringe Ejendommene paa Fode igen efter Krigens Vanrøgt har ligeledes paa mange Maader været ledsagede af Uheld og tabbringende, idet enten Udbyttet eller Priserne paa Salgsprodukterne ikke svarede til de anvendte Produktionsomkostninger. I Tiden mellem Vaabenstilstanden og Genforeningen havde de nordslesvigske Bønder tildels Udgifter i Kroner og Indtægter i Mark. I Foraaret 1920 indkøbtes Kunstgødning og Saakorn til høje Priser i Danmark, Saakornet ved Fælleslandboforeningens Medvirkning og paa Kredit til Efteraaret. Men da Efteraaret kom, faldt Priserne. I 1921 havde vi den værste Tørke, som vi har oplevet i Mands Minde, og den virkede paa Grund af Jordens daarlige Kultur- og Renhedstilstand ulige mere ødelæggende her nede end i det gamle Land. Paa den lette Jord avledes der praktisk talt intet, og navnlig Græsserne led overordentlig store Tab. I det Aar fik mange sønderjydske Landmænd et Knæk, som de siden ikke har forvundet. I 1922 kom det store Prisfald som Følge af Kronestigningen. I 1923 var Sommeren meget vaad og Høsten derfor saa sen og vanskelig, at en Del Korn blev staaende paa Marken og meget bjerget i en daarlig Tilstand. I 1925 har Deflationen — ligesom i 1922 — trykket Priserne saa stærkt, at Resultatet tiltrods for et udmærket Høstudbytte for

de fleste Landbrugere er bleven et betydeligt Driftsunderskud, og samtidig er Landsdelen — for anden Gang siden Genforeningen — bleven hærget af Mund- og Klovesygen, som har paaført Landbruget meget alvorlige Tab.

Dertil kommer, at det har vist sig vanskeligere, end man havde regnet med, at bringe Jord og Besætninger op paa fuld Ydeevne. Dette gælder ikke mindst om Mælkeydelsen, som var gaaet meget langt ned under Krigen. Først i 1924 er Mælkemængden pr. Ko naaet op paa samme Højde som i 1913.

Et Udtryk for, hvad der er sat ind paa at bringe Produktionen paa Fode igen, har vi i følgende Tal:

Husdyrbestanden.

	1913	1920	1924	Pris pr.Stk.	Fremgang i	
					Antal fra 1920 til 1924	Værdi
	1000 Stk	1000 Stk.	1000 Stk.	Kr	1000 Stk.	Mill. Kr.
Hornkvæg	254	218	232	400	14*)	5,6
Svin	218	108	271	75	163	12,2
Høns	355	408	942	2	534**)	1,1
Samlet Fremgang...						18,9

For Hestenes Vedkommende har der været en lille Tilbagegang fra 1920 til 24. (ca. 2000 Stk.)

*) Hele Fremgangen falder paa Malkekoerne.

**) Af Forøgelsen falder en Del paa Ikke-Landbrug.

Indleveret Mælkemængde paa 142 sønderjydske Mejerier.

	Mælke- mængde ialt	Mælkemængde pr. Ko	
	Mill. kg	kg	Forholdstal
1913	ca. 184	2644	100
1919	„ 40	?	?
1920	„ 110	1422	56
1921	„ 145	1820	69
1922	„ 170	2060	78
1923	205	2431	92
1924	235	2661	100

Høsten.

	Høstudbytte i Millioner Foderenheder
1920	290
1922	390
1923	470
1924	490

Det er sandsynligt, at Opgørelsen for 1920 ligger for lavt, da man i Krigens Tid — af Frygt for Udskrivninger — havde vænnet sig til at skønne lavt. Men Forøgelsen af Høstudbyttet fra 1920 til 1924 udgør mindst 100 Millioner Foderenheder og repræsenterer en Værdi af 10—15 Millioner Kroner. Dette Resultat er naaet ved en bedre Jordbehandling,

Grundforbedring og navnlig ved forøget Anvendelse af Kunstgødning.

Men Produktionen skulde ikke alene sættes op efter Krigstidens Nedgang, den skulde tillige delvis lægges om efter de nye Afsætningsvilkaar, hvilket ligeledes har nødvendiggjort en betydelig Anvendelse af Kapital. Svineavlen efter dansk Mønster krævede saaledes baade Udvidelse af Staldene og Opførelse af moderne Slagterier. Samtidig har Landsdelens Elektrificering lagt Beslag paa store Kapitaler, alt indbefattet ca. 50 Millioner Kr.

Ogsaa indenfor Kvægavlen maatte man tilpasse sig efter de nye Forhold og ligesom i det gamle Land lægge Hovedvægten paa Mælkeproduktionen. Tidligere havde det sønderjydske Landbrug med Afsætningen sydpaa for Øje tillige været indstillet paa en betydelig Kødproduktion, for hvilken de naturlige Betingelser var særdeles gunstige, navnlig i den vestlige Del af Landet. Der har paa dette Omraade gjort sig nogen Famlen gældende: en Del er gaaet over fra Korthorn til Malkekvæg, men det store Flertal har søgt at oparbejde Korthornsbesætningernes Mælkeydelse med Bibeholdelse af Opdræt. Omlægning af Besætningen er forbundet med ikke ringe Omkostninger, og Kødproduktionen har, som allerede nævnt, i flere Aar bragt meget betydelige Tab. I 1921 og 25 kunde Fedekvæget ved Salg i Efteraaret ikke indbringe, hvad det havde kostet som magert i Foraaet.

Dertil kommer Forholdenes hele ekstraordinære Karakter og den af de stadige Svingninger i Pengenes Værdi betingede Usikkerhed. Inflationen og den

lette Adgang til Penge i 1919 og 1920 fristede til Udvildelse af Forbruget og til dristige Dispositioner, som senere bragte Tab og dermed en Forøgelse af Gælden og Rentebyrden. Det samme gentager sig under den ny Inflation i 1923 og 24. De berettigede Bestræbelser for at bringe Produktionen op paa Højde med Landbruget i det gamle Land forceredes frem af Inflationsaarenes Prisstigning, som syntes at give Løfte om et godt Udbytte. Men naar Forbedringerne var gennemført, kom Deflationen og nedsatte Værdien og Udbyttet af den anvendte Kapital, medens Gælden forblev uformindsket.

I al Almindelighed kan man sige, at Landsdelens og specielt Landbrugets økonomiske Genrejsning har krævet større Ofre, end det ved Genforeningen var til at forudse, saaledes at Resultatet er bleven en stærk Forøgelse af Landbrugets Gæld fra Aar til Aar.

Der er af Kommissionen indsamlet et meget betydeligt Materiale til Belysning af Landbrugets Gældsforhold. Idet man med Hensyn til Enkeltheder vedrørende disse Undersøgelser her skal nøjes med at henvise til Tabellerne og de disse ledsagende Bemærkninger, skal man forsøge at give et sammentrængt Billede af Gældsforholdene under Benyttelse af dette Materiale og de iøvrigt foreliggende Oplysninger:

Tilvæksten i Kredit- og Hypotekforeningsgælden i sønderjydske Landejendomme fremgaar af følgende Tal:

**Kredit- og Hypotekforeningernes Udlaan
i Landejendomme (Hovedstol)**

	31/3 1921	31/3 1922	31/3 1923	31/3 1924	31/3 1925	31/12 1925
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Kreditforeninger:						
Sønderjyllands.....	40,8	72,0	88,9	98,1	105,9	112,2
Vest-og sønderj. ¹⁾	7,0	20,0	26,0	30,5	33,5	36,0
Jydsk Husmands.....	1,1	9,1	14,0	17,2	20,1	22,4
Tilsammen...	48,9	101,1	128,9	145,8	159,5	170,6
Hypotekforeninger:						
Jydsk Land.	0,7	2,5	2,8	2,9	3,4	3,9
Husmands	—	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5
Tilsammen...	0,7	2,8	3,2	3,3	3,8	4,4
Kredit- og Hypotek- foreninger ialt.....	49,6	103,9	132,1	149,1	163,3	175,0

Til ovenstaaende Oversigt bemærkes, at Tallene for Jydsk Husmandskreditforening og Hypotekforeningerne tillige omfatter Laan i jordløse Huse. Naar disse Laan bringes i Fradrag med 7 Millioner Kr., andrager det sønderjydske Landbrugs Gæld til Kreditforeninger og Hypotekforeninger pr. 31. December 1925 168 Millioner Kr. i Hovedstol, og Restgælden vil være ca. 2 Millioner mindre end Hovedstolen, altsaa 166 Millioner Kr. Dette Tal stemmer ret godt overens med Resultatet af den af Statistisk Departement foretagne Undersøgelse af Gældsforholdene i Landdistrikterne i de sønderjydske Landsdele, og naar Hensyn ta-

¹⁾ Tallene for Den vest- og sønderjydske Kreditforenings Udlaan pr. 31. Marts er udfundne ved Beregning, da Regnskabsaaet i denne Forening følger Kalenderaaet.

ges til, at denne Undersøgelse er foretaget pr. 15. Oktober og kun omfatter 90—95 pCt. af Landejendommene. Dette er i endnu større Grad Tilfældet, naar samtlige Ejendomme i Landdistrikterne tages under et.

Ved Udgangen af Aaret 1925 udgjorde den samlede Kredit- og Hypotekforeningsgæld i de sønderjydske Landsdele 224 Millioner Kroner (Hovedstol), som fordeler sig med følgende Beløb paa de enkelte Foreninger:

Sønderjyllands Kreditforening	126,3	Mill. Kr.
Vest- og sønderjydske Kreditforening	36,0	» »
Husmandskreditforeningen	22,4	» »
Ny jydske Købstadkreditforening	18,3	» »
Jydsk Grundejer-Kreditforening	11,0	» »
Kreditforeningen for industrielle Ejendomme	2,0	» »

Ialt .. 216,0 Mill. Kr.

Jydsk Hypotekforening	3,6	» »
Jydsk Landhypotekforening	3,9	» »
Husmandshypotekforeningen	0,5	» »

Ialt 8,0 Mill. Kr.

Kreditforeninger og Hypotekforeninger ialt 224,0 Mill. Kr.

Dertil svarer en Restgæld paa ca. 221 Mill. Kr.

Det sønderjydske Landbrugs Kreditforeningsgæld er mere end fordoblet siden 1914. Dette Forhold er dog ikke Udtryk for Tilvæksten i Landbrugets samlede Pantegæld, idet der indenfor andre Kreditorgrupper er en endog meget betydelig Nedgang at notere. Sparekassernes Hypoteklaan er saaledes reducerede til en Tredjedel i Sammenligning med Tiden før Krigen, og de private Pantekreditorer spiller heller ikke paa langt nær den Rolle som i 1914.

Til Oplysning om de sønderjyske Sparekassers Virksomhed i Tiden efter Genforeningen tjener følgende tabellariske Oversigt:

	Samlet Indskud 1000 Kr.	Re- server 1000 Kr.	Udlaan mod Hy- potek 1000 Kr.		mod Gælds bevis 1000 Kr.	Netto- tilgode- havende hos Banker og Sparekasser 1000 Kr.	Netto- gæld til 1000 Kr.
31/3 1921							
Aabenraa Amt...	2728	8	1793	393	566		
Haderslev Amt...	4595	235	2496	2131	56		
Sønderborg Amt..	4441	25	2197	956	1024		
Tønder Amt	2246	96	287	1647	187		
De sønderjyske Amter ialt.....							
	14010	364	6773	5127	1833		
31/3 1922							
Aabenraa Amt...	3274	23	2289	483	577		
Haderslev Amt...	9489	553	5060	3821	368		
Sønderborg Amt..	8043	101	5129	1757	364		
Tønder Amt	3748	128	868	2776	127		
De sønderjyske Amter ialt							
	24554	805	13346	8837	1436		
31/3 1923							
Aabenraa Amt...	4086	51	2547	739	654		
Haderslev Amt...	10735	647	7801	3985	273		
Sønderborg Amt..	10321	209	7367	1775	1253		
Tønder Amt	4290	202	1307	3288	195		
De sønderjyske Amter ialt							
	29432	1109	19022	9787	2375		

	Samlet Indskud 1000 Kr.	Re- server 1000 Kr.	Udlaan mod Hy- potek 1000Kr.	mod Gælds- bevis 1000Kr.	Netto- tilgode- havende hos Banker og Sparekasser 1000 Kr.	Netto- gæld til 1000 Kr.
31/3 1924						
Aabenraa Amt ...	3668	72	2558	937		15
Haderslev Amt ...	10881	695	6148	4668		150
Sønderborg Amt..	10783	325	8081	1933	56	
Tønder Amt	4880	359	1835	3468	69	
De sønderjydske Amter ialt	30212	1451	18622	11006		40
31/3 1925						
Aabenraa Amt ...	3847	88	2434	863	534	
Haderslev Amt...	12400	830	6797	3992	504	
Sønderborg Amt..	11874	374	7931	2767	328	
Tønder Amt	5080	351	2085	2969		3
De sønderjydske Amter ialt	33201	1643	19247	10591	1363	

pr. 1. September 1925.

Ogsaa for Sparekassernes Vedkommende synes der at være en ret god Overensstemmelse med Statistikken over Gældsforholdene, naar man tager i Betragtning, at en Del af de i foranstaaende Oversigt som Udlaan mod Gældsbevis opførte Beløb tillige er sikrede ved Pant i fast Ejendom, medens paa den anden Side Tallene for Udlaan mod Hypotek ogsaa omfatter Prioritetslaan i Købstadejendomme. Det sønderjydske Landbrugs indprotokollerede Gæld til Sparekasserne kan formentlig ansættes til ca. 17 Milioner Kroner.

Med Hensyn til de sønderjydske Bankers og Bankfilialers Udvikling siden 1920 henvises til de Opiysninger, som herom er indeholdt i Bilag XII. I denne Forbindelse skal kun nævnes, at Bankernes samlede Udlaan i Form af Kassekrediter og paa Kontokurant ved Udgangen af 1924 beløb sig til 110 Millioner Kroner. Heraf falder efter et løst Skøn ca. Halvdelen paa Landbruget, og af dette Beløb vil antagelig ca. 40 Millioner være sikrede ved Skadesløsbrev i faste Ejendomme. Ifølge den store statistiske Undersøgelse skal Bankernes Udlaan mod Pant i Landejendomme kun beløbe sig til 23,5 Mill. Kr.; men hertil maa lægges Størstedelen af de som Laan mod Sikkerhedshypotek opførte 13,3 Millioner, ligesom det stadig maa erindres, at det af Statistisk Departement bearbejdede Materiale ikke omfatter alle Landejendomme, men kun 90—95 pCt. af disse.

Af private Midler skal ifølge Statistikken indestaa 39,2 Mill. Kr. i de sønderjydske Landejendomme. Da der i de til Brug for Opgørelsen udsendte Skemaer ikke har været en særlig Rubrik for Laan fra offentlige Institutioner (Overformynderiet, Laanekassen for Sønderjylland osv.), vil en Del af de herhen hørende Gældsposter være opført under »Private«.

Et yderligere Bidrag til Belysning af dette Spørgsmaal giver den tidligere omtalte Undersøgelse af Grundbøgerne for Ejendommene i 16 Landsogne (Bilag XVIII) samt for et Antal Ejendomme i en af de sønderjydske Købstæder.

Pantegæld pr. 31. December 1925.

	1702 Land- ejendomme		571 Huse		157 Købstad- ejendomme	
	i 16 Landsogne					
	Mill. Kr.	pCt.	Mill. Kr.	pCt.	Mill. Kr.	pCt.
Kredit- og Hypotek- foreninger	23,84	62	1,03	41	2,54	48
Sparekasser.....	2,20	6	0,23	9	0,46	9
Banker (Skadesløsbre- venes Paalydende)	5,83	15	0,59	23	1,42	27
Andre Institutioner..	0,78	2	0,14	6	0,14	2
Private Midler	5,84	15	0,52	21	0,75	14
Tilsammen	38,49	100	2,51	100	5,31	100

Dersom man fra de 16 Sogne tør drage Slutninger med Hensyn til hele Landsdelen, vil de i sønderjydske Landejendomme indestaaende private Midler udgøre ca. 40 Millioner Kroner.

Den af Statistisk Departement foretagne Under-
søgelse giver en ganske tilsvarende Fordeling af Gæl-
den efter Kreditorgrupper for Landejendomme.

	Indprotokolleret Gæld for 12688 Landbrugsejen- domme pr. 15. Oktober 1925	
	Mill. Kr.	pCt.
Kredit- og Hypotekforeninger	160,1	63
Sparekasser	16,9	7
Banker og Sikkerhedshypoteker...	36,8	15
Private Midler (og offentl. Institu- tioner)	39,2	15
	253,0	100

Overensstemmelsen med Undersøgelsen af Grundbøgerne i 16 Sogne er umiskendelig, og for Ikke-Landbrugsejendomme i Landdistrikterne gælder det samme m. H. t. Sparekasser og Banker. Derimod ligger Tallene for Kredit- og Hypotekforeningslaan forholdsvis noget højere end i Sognestatistiken og tilsvarende lavere for private Laan.

Gaar man et Spadestik dybere i Undersøgelsen, viser det sig, at Gennemsnitstallene for hele Landsdelen dækker over ikke ubetydelige Forskelle fra Amt til Amt, ligesom i 1914 indtager Sønderborg Amt en Særstilling ikke alene med Hensyn til Gældens Størrelse, men ogsaa hvad angaar Gældsposternes Fordeling paa de forskellige Kategorier af Kreditører. Her udgør Landbrugets samlede Behæftelse, ogsaa naar Hensyn tages til Aftægternes Kapitalværdi, en langt mindre Del af Ejendomsskylden end i de øvrige Amter. Takket være Jordens Bonitet, Ejendommens Størrelse og hele Driftsform har Bønderne i Sønderborg Amt og navnlig paa Als, haft bedre Betingelser for at overvinde Overgangstidens Vanskeligheder og modstaa Tidernes Tryk end deres Kaldsfæller i den øvrige Del af Sønderjylland. Sønderborg er da ogsaa det eneste Amt, i hvilket Landbrugets indprotokollerede Gæld — at dømme efter Undersøgelsen af de 3 Sogne — i Dag ikke er større i Kroner end 1914 i Mark.

Karakteristisk for Sønderborg Amt er endvidere den Omstændighed, at Sparekasserne i langt højere Grad end i de øvrige Amter har været i Stand til at

gøre en Indsats paa Realkreditens Omraade, idet Sparekasselaanene her udgør 16 (efter Sogneundersøgelsen 17) pCt. af Landbrugets samlede Pantegæld mod 7 (henholdsvis 6) for hele Landsdelen.

Den grundbogsmæssige Undersøgelse af Pantegælden i de 16 Sogne bekræfter med de ovenomtalte Forbehold Resultaterne af den af Statistisk Departement efter Ejernes Opgivelser udarbejdede Opgørelse. De enkelte Sogne kan være mere eller mindre heldigt valgte som typiske Repræsentanter for det paagældende Amt, men en Sammenligning Sogn for Sogn med den store Undersøgelse viser en saa god Overensstemmelse, at man maa være berettiget til paa dette Grundlag at foretage en Opgørelse af det sønderjydske Landbrugs indprotokollerede Gæld pr. 15. Oktober 1925.

Kendskabet til Bankernes Balancer stadfæster for Depot- og Kautionslaanenes Vedkommende den store Undersøgelses Resultater: Det er maaske ikke tilladt herfra uden videre at drage Slutninger m. H. t. Paalideligheden af de om Vekselgæld og anden Gæld givne Oplysninger; men efter stedkendte og sagkyn-dige Mænds Mening antages ogsaa denne Del af Materialet at svare ret godt til de virkelige Forhold.

Paa Grundlag af de saaledes ved Statistisk Departements Undersøgelse, ved Detailundersøgelsen af de 16 Sogne og de om Sparekassernes og Bankernes Udlaan tilvejebragte Oplysninger kan Landbrugets samlede indprotokollerede og ikke indprotokollerede Gæld pr. 15. Oktober 1925 i store Træk opgøres saaledes:

Den indprotokollerede Gæld:

Kredit- og Hypotekforeninger (Restgæld)	ca. 166 Mill. Kr.
Sønderjydske Sparekasser	- 17 » »
» Banker og Bankfilialer	- 40 » »
Andre Institutioner og private Midler	- 46 »

Tilsammen: ca. 269 Mill. Kr.

Den samlede indprotokollerede Gæld er altsaa steget fra ca. 220 Mill. Mk. i 1914 til ca. 270 Mill. Kr., hvilket falder godt i Traad med Resultaterne af den grundbogsmæssige Undersøgelse af Pantegælden i de 16 Sogne pr. 31. December 1914 og 31. December 1925, hvis Paalidelighed efter den Maade, paa hvilken Materialet er tilvejebragt, ikke kan omtvistes.

Ikke indprotokolleret Gæld.

Depotlaan	ca. 7 Mill. Kr.
Kautionslaan	- 8 » »
Vekselgæld	- 8 » »
Anden Gæld	- 21 » »

Tilsammen: 44 Mill. Kr.

Det sønderjydske Landbrugs Gæld skulde saaledes ialt andrage godt 310 Mill. Kr.

Til Belysning af Spørgsmaalet, hvorledes den samlede indprotokollerede Gæld i de sønderjydske Landsdele har udviklet sig siden Genforeningen, foreligger der følgende Oplysninger fra Grundbogskontoerne:

Aar	Indførte Hypoteker Mill. Kr.	Udslettede Hypoteker Mill. Kr.	Nettotilvækst Mill. Kr.
1920	76,5	0,8	75,7
1921	160,6	13,3	147,3
1922	79,7	14,6	65,1
1923	64,8	15,6	49,2
1924	48,7	16,4	32,3
1925	70,1	21,6	48,5
	500,4	82,3	418,1

Den samlede indprotokollerede Gæld i Byerne og paa Landet i Sønderjylland udgør herefter, naar man fradrager 2 Mill. Kr. for Laan i offentlige Ejendomme, nominelt 416 Mill. Kr., som omtrentlig fordeler sig med følgende Beløb paa nedenstaaende Grupper af Kreditorer:

Kredit- og Hypotekforeninger (Hovedstol)	224 Mill. Kr.
Sønderjydske Sparekasser	ca. 22 » »
Banker (Skadesløsbrevenes Paalydende)	» 100 » »
Andre Institutioner	» 10 » »
Private	» 60 » »
	416 Mill. Kr.

Den hertil svarende effektive Pantegæld vil ligge noget under 400 Millioner Kr.

Vil man i store Træk danne sig et Helhedsbillede af den organiserede Kapitals Virkemidler i Sønderjylland efter Kapitalens Hjemsted, kommer man til følgende Resultat:

Institutioner	Hjemlige Midler			Fremmede Midler
	Indskud Mill. Kr.	Indbetalt Grundkapital og Reserver Mill. Kr.	Til-sammen Mill. Kr.	
Sønderjydske Sparekasser og Andelskasser pr. 31. 3. 1925	ca 35,0	ca. 3,0*)	ca. 38,0	
Sønderjydske Banker pr. 31. 12. 1924	44,7	8,5	53,2	ca. 25
Filialer af københavnske Banker pr. 31. 12. 1924 ..	12,2		12,2	„ 62
Laanekassen for Sønderjylland, Overformynderiet, Sparekasser og Forsikringsselskaber i det gamle Land, Statsboligfonden og Staten				„ 15**)
Kredit- og Hypotekf. pr. 31. 12. 1925				
1) solgte Obligationer .			7**)	„ 185
2) Resten usolgt: deraf				
a) deponerede af Interessenterne for Laan hos Nationalbankens Filial i Kolding				„ 5
b) ca. 18 Mill. Kr. deponerede for Laan i sønderjydske Pengeinstituter				
c) ca. 4 Mill. Kr. i aabent Depot i Bankerne ...				
d) Resten, ca. 5 Mill. Kr. **) antages at bero hos Interessenterne,				
			ca. 110	ca. 292
			Ialt ca. 400 Mill. Kr.	

*) Reserverne alene 1,6 Mill. Kr. Garantikapitalen skønsmæssig ansat til 1,4 Mill. Kr.

**) Skønsmæssig ansat.

De hjemlige Indskudsmidler er, naar Mark omregnes til Kroner efter Pari-Kurs, i Forhold til 1914 gaaet tilbage fra ca. 130 til 92 Millioner Kroner. Hele Nedgangen falder paa Sparekasserne, hvis Indskud er dalet fra 78 til 33 Mill. Kr., medens Bankernes og Bankfilialernes Indlaan fra Befolkningen samtidig er steget fra 43 til 57 Mill. Kr. Her staar vi ved det springende Punkt i Realkreditspørgsmaalet i Sønderjylland. Det er Manglen paa Sparekapital til Udlaan mod I. og II. Prioritet i faste Ejendomme, der gør Forholdene saa vanskelige. Hvad denne Tilbagegang betyder for Realkrediten i de sønderjydske Landsdele, forstaas først tilfulde, naar den ses paa Baggrund af Udviklingen i de nørrejydske Naboamter og paa Fyn:

	Sparekasseindskud i Millioner Kroner		
	31. 3. 1909	31. 3. 1914	31. 3. 1924
De sønderjydske Amter	ca. 65,0	ca. 78,0	30,2
Vejle og Ribe Amter	49,7	59,4	122,5
Odense Amt	78,4	117,7	229,8

Er Landsdelen praktisk talt blottet for Sparekasseindskud, er den til Gengæld rigelig forsynet med Bankmidler. De hjemlige Indlaan i vore Banker og Bankfilialer er forøget med 14 Mill. Kr., og den Kapital, som udefra gennem Bankerne er stillet til Raadighed for Erhverslivet i Nordslesvig, er samtidig steget fra 6 til 87 Millioner Kroner. Vor Gæld til Laanekassen for Sønderjylland, Statsboligfonden, Staten, Overformynderiet, Sparekasser og Forsikringselskaber i det gamle Land vil nogenlunde svare til,

hvad vi før Krigen skyldte til Institutioner af samme og lignende Art med Domicil sydfor den nuværende Grænse. Vore Pengeinstitutters hjemlige Virkemidler udgør godt og vel 100 Mill. Kr. og de fremmede Midler, naar undtages Kredit- og Hypotekforeningslaan, ligeledes noget over 100 Mill. Kr. Gælden til Kredit- og Hypotekforeninger, som nu omfatter baade By- og Landejendomme, andrager ialt 224 Millioner Kroner mod 72 Millioner i 1914. Af disse 224 Mill. Kr. Obligationer, hvis kontante Værdi i Dag ligger omkring 175 Mill. Kr., er formentlig ca. 40 Millioner Kr. paa sønderjydske Hænder, deraf 18 Millioner belaaet i hjemlige Banker og Sparekasser og 5 Millioner i Nationalbankens Filial i Kolding, medens Resten dels er solgt i Sønderjylland*) dels henligger usolgt og ubehæftet for Interessenternes Regning. Af de usolgte Obligationer er kun de i Nationalbankens Filial i Kolding belaaede 5 Millioner opført i Oversigten. For saa vidt de er belaaet i hjemlige Pengeinstitutter, vil Laanenes Beløb findes blandt de til Indskud osv. i Banker og Sparekasser svarende Udlaan, medens de Obligationer, som er ubehæftede i Interessenternes Eje, i denne Forbindelse kan betragtes som ikke udstedte.

Naar man ser paa den Udvikling, som er skitseret i det foregaaende, maa man under Hensyn til de store Omvæltninger, som har fundet Sted, erkende, at Erhvervene i de sønderjydske Landsdele og ikke mindst Landbruget har haft store Vanskeligheder at

*) Sønderjydske Banker og Sparekasser ligger for egen Regning inde med ca. 3 Mill. Kr.

kæmpe med i de siden Genforeningen forløbne Aar. Det har været en i vide Kredse udbredt Opfattelse, at disse Omvæltninger, særlig Markvalutaens Sammenbrud, skulde have tilført Landejendomsbesidderne en saa betydelig Fordel, at de nu skulde være forholdsvis velstillede baade i Sammenligning med Forholdene i det gamle Land og med Tiden før Krigen, at den passive Kapitals Repræsentanter havde lidt ganske overordentlig under Markkatastrofen, kunde der jo ikke være Tvivl om. Den gunstige Bedømmelse af det sønderjydske Landbrugs økonomiske Stilling viser sig dog efter det ved de foretagne Undersøgelser oplyste ikke at holde Stik. Som der er gjort udførlig Rede for i tidligere Afsnit af denne Undersøgelse, er Konverteringen af Landbrugets Gæld fra Mark til Kroner ikke sket paa saa fordelagtige Vilkaar, som det almindeligvis er antaget. En stor Del af Markgælden fra Tiden før Krigen er bleven omplaceret til et forholdsvis højt Kronebeløb. Hvad der imidlertid har bragt Gælden op paa den Højde, den har i Dag, er de ugunstige Vilkaar, under hvilke Landbruget efter Krigen har maattet gaa i Gang med Arbejdet paa Ejendommenes Istandsættelse, Besættningernes og Inventarets Komplettering og hele Driftens Genrejsning og Omlægning efter de nye Afsætningsvilkaar. Dette store Arbejde har, som oplyst, krævet en meget betydelig Kapitalanvendelse og medført en foruroligende Vækst af Landbrugets Gæld fra Aar til Aar.

Forsaavidt man heraf vil drage den Slutning, at der er disponeret uforsvarligt, maa denne Opfattelse dog i det store og hele siges at bero paa en Fejlta-

gelse. De nordslesvigske Landmænd maatte gøre en Indsats for at faa gennemført en til de forandrede Forhold svarende Drift af deres Ejendomme. De fulgte i saa Henseende de Raad, som fra alle Sider blev givet dem; de kunde ikke se, at den Kapitalanbringelse, de foretog, vel var rigtig under Forudsætning af et stabilt Pris- og Valutaniveau, men som Forholdene har udviklet sig, maatte blive tabbringende. Der vil, hvor der af en hel Landsdels Befolkning tages fat paa saa store Opgaver, altid være enkelte, der disponerer over Evne. Saadanne Tilfælde kan ogsaa paavises i Sønderjylland; men i det store og hele maa man mene, at den Kapitalanbringelse, som har fundet Sted efter de givne Forudsætninger, var fuldt forsvarlig.

Ved Undersøgelsen af den paa Landejendomme indprotokollerede Gæld i de 16 Sogne kommer man til det Resultat, at denne, naar man omregner Mark til Kroner efter Parikurs og ser bort fra Kreditforeningsobligationernes Kurs og Rentefod, fra Tiden før Krigen indtil nu er steget med 42 pCt. Der har utvivlsomt ogsaa i det gamle Land fundet en betydelig Gældsstigning Sted i det samme Tidsrum. Forholdsvis betyder en procentvis lige Tilvækst i Gælden dog mere i de sønderjydske Landsdele, da det tyske Prisniveau for Landejendomme i 1914 laa højere end det danske. Efter de om Prioritetsgælden før Krigen foreliggende Oplysninger var denne oven i Købet særlig høj i Nordslesvig.

Det Billede, som Tallene giver af det sønderjydske Landbrugs Gæld, er derfor ikke lyst, i hvert Fald mørkere, end man paa Forhaand vilde være tilbøjelig

til at antage. Forholdene ligger forskelligt fra Amt til Amt, fra Sogn til Sogn og fra Ejendom til Ejendom, men det kan ikke benægtes, at der findes et forholdsvis stort Antal af stærkt forgældede Landmænd, i Særdeleshed blandt dem, der har købt Ejendom eller forceret Omlægningen og Gennemførelsen af en intensiv Drift under Højkonjunkturen.

Men selv om Helhedsbilledet ikke er lyst, vilde det være urigtigt at betegne Stillingen som faretruende for Landbruget i sin Helhed. Hvad specielt Sammenligningen mellem Gælden nu og Gælden før Krigen angaar, maa det erindres, at Ejendommene ikke alene er ført tilbage til samme Tilstand som tidligere, men delvis betydelig forbedrede. Pengenes Værdi er ogsaa mindre end før Krigen, saa den samme Behæftelse i Penge betyder ikke den samme Bebyrdelse, da Ejendommenes Værdi, baade Brugs- og Handelsværdi, er større end før Krigen. Naar man derfor alene ser paa Gældens Størrelse i Forhold til Ejendommenes Værdi, maa Gældsbyrden vel nok betegnes som taalelig. Men anlægger man Rentabilitetssynspunktet, bliver Billedet mørkere. Indtægterne er utvivlsomt større end før Krigen, men Udgifterne er steget relativt endnu mere. Dette gælder for Tiden ikke Foderstoffer og Kunstgødning, idet disse ganske vist udtrykt i Korn er dyrere end før, men derimod ikke udtrykt i Smør og Flæsk. Men Udgifterne til Haandværksfrembringelser og overhovedet til alle Redskaber og Maskiner og Materialer, som repræsenterer en høj Arbejdsværdi, tynger uforholdsmæssigt. Skatterne er høje, de faste Afgifter til Elektricitetsselskaberne andrager forholdsvis store

Beløb, ogsaa for den enkelte Ejendomsbesidder, og Gældsrenten til Banker og Sparekasser er gennemgaaende saa høj, at det væsentlig forringer Udsigten for en rentabel Drift. Det maa derfor betegnes som i høj Grad paakrævet, at der skabes Mulighed for en Omplacering af den mest trykkende Del af Landbrugs-gælden, saaledes at det sønderjydske Landbrug faar billigere og roligere Penge at arbejde med, end det for Øjeblikket har.

Kr. Refslund Thomsen.

